

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Angelina Ajnihar

Vpliv bolonjske reforme na iskanje prve zaposlitve diplomantov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Angelina Ajnihar

Mentorica: doc. dr. Alojzija Židan

Vpliv bolonjske reforme na iskanje prve zaposlitve diplomantov

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Vpliv bolonjske reforme na iskanje prve zaposlitve diplomantov

Bolonjska reforma je študijski sistem, ki se v Sloveniji izvaja že dobro desetletje. Z uvedbo reforme naj bi se zgodile drastične spremembe, ki bi prinesle izboljšave na področju izobraževanja in zaposlovanja. Mladi dodiplomski diplomanti naj bi bili tako bolj interdisciplinarno izobraženi v primerjavi s študenti, ki so študirali po starem sistemu. Veliko lažje bi tudi dobili zaposlitev. Mladi, ki študirajo po bolonjskem sistemu se že v času študija zavedajo, da potrebujejo izkušnje, katerih študij ne nudi. V veliki meri se zato odločajo za različna študentska dela, ki so bolj priložnostna, saj ne pridobivajo izkušenj iz smeri stroke v kateri se izobražujejo.

Kako bi lahko mladi diplomanti v relativno krajšem času študijskega procesa, kateremu smo povečali število predmetov in zmanjšali obseg, pridobili enako ali celo več znanja? Poleg tega ima bolonjska reforma tudi drugo plat zgodbe. Šolstvo je moderniziralo študijski proces, ga implementiralo in poenotilo študijski program po evropskih fakultetah, kar je izboljšalo možnost mobilnosti. Kljub temu, se večina intervjuvanih oseb strinja, da je negativnih posledic veliko več. Empirična raziskava, opravljena na vzorcu trinajst mladih, je potrdila, da bolonjska reforma ni izboljšala možnosti za prvo zaposlitev diplomantov.

KLJUČNE BESEDE: bolonjska reforma, zaposlitev, mladi, dodiplomski diplomanti.

The influence of the bologna process on the search for the first employment of graduates

The bologna reform is a study system, which has been performed in Slovenia for over a decade. With the introduction of the reform some drastic changes should be made which would make an improvement in the area of education and employment. Young undergraduate students should be more interdisciplinary educated in comparison with the students who studied by the old system. It would also be much easier for them to get a job. Young students during their study realise that they need experiences, which study doesn't give them. That is why they decide to get student jobs, which are more part-time jobs because they don't get the experience from the same profession as they are studying for.

How could young graduates in relatively less time of the studying process, in which we expended the number of courses and lower their range, get the same or even more knowledge? Although the bologna process also has the other side of the story. The country modernized the studying process, implement and unify it over all of the European faculties, which has improved the chance of mobility. Despite that, the majority of the interviewees agreed that there are more negative consequences. The empirical research, based on a sample of thirteen young people, affirmed that the bologna process didn't improve the chance of better first employment of graduates.

KEY WORDS: bologna reform, employment, the youth, undergraduate students.

Kazalo

1 UVOD	6
2 BOLONJSKI PROCES	8
2. 1. Zgodovina ozadja bolonjskega procesa.....	8
2. 2. Bolonjska deklaracija	9
2. 3. Cilji bolonjske reforme.....	10
2. 4. Implementacija načel.....	11
2. 5. Kritika bolonjske reforme	11
3 ZAPOS LJIVOST MLADIH	14
3. 1. Mladi in trg dela	14
3. 1. 1. Študentsko delo	15
3. 1. 2. Prostovoljstvo.....	16
3. 2. Delodajalci	17
3. 3. Brezposelnost	17
4 BOLONJSKI PROCES IN ISKANJE PRVE ZAPOS LITVE	19
4. 1. Strategije iskanja prve zapos litve	19
4. 1. 1. Laične strategije	19
4. 1. 2. Lizbonska strategija.....	20
4. 1. 3. Strategija Evropa 2020	22
4. 1. 4. Prva zapos litev EURES.....	23
5 KVALITATIVNA RAZISKAVA ISKANJA PRVE ZAPOS LITVE	25
5. 1. Metodologija	25
5. 2. Predstavitev in interpretacija rezultatov analize.....	26
5. 2. 1. Predstavitev vzorca	26
5. 2. 2. Izbira študija	27
5. 2. 3. Bolonjska reforma	28
5. 2. 4. Strategije iskanja prve zapos litve	29
5. 2. 5. Zapos litev ali študij po dokončanju dodiplomske bolonjske stopnje.....	30
5. 2. 6. Pogledi v tujino	31
5. 2. 7. Mnenja o tem kdo je kriv za nastalo situacijo	32
5. 3. Bistvene ugotovitve.....	33
6 ZAKLJUČEK.....	34
7 LITERATURA.....	36

PRILOGE	40
Priloga A: Intervju.....	40

1 UVOD

"Univerzitetna diploma je vstopnica, ki dovoljuje vstop na pot do uspeha, toda nikakor ni vstopnica za uspeh. Za tiste, ki ne morejo priti do te vstopnice, je ta poverilnica kruta igra. Kruta realnost je, da se mora večina mladih srečati s to deziluzijo izobraževalnih sanj" (Ule 2009, 52).

Podatki evropske komisije kažejo, da je brezposelnost mladih diplomantov izjemno visoka (Eurostat 2015). Mladi se zato po dokončani dodiplomski stopnji odločajo za nadaljevanje študija na podiplomskem študiju. Zavedajo se, da so diplomanti po starem sistemu bolj zaposljivi in imajo več (pred)znanja. Prav tako, nimajo dovolj izkušenj, ki naj bi jih pridobili v času študija. Študenti, ki se zavedajo problema zato že takrat iščejo prvo zaposlitev, najpogosteje na študentskem servisu. Drugi, so se že med časom študija primorani soočiti s prvo zaposlitvijo, saj jim družinske okoliščine ne omogočajo zadostne finančne podpore. Tretji, z izkušnjo prve zaposlitve odlašajo do časa, ko diplomirajo in se znajdejo na trgu delavne sile.

Prav tako opozarjamo na kontekstualizacijo reforme, saj je tako kot vse reforme tudi bolonjska potekala v določenem časovnem in prostorskem okvirju. Kropivnik (2012) pravi, da je reforma v času prenove, v časovni fazi implementacije, začela delati na osebnih stikih. V prvem valu delovanja je dala poudarek na omenjeno področje, ker je želela sistematsko vplivati na študente. V drugem valu prevladuje interno izobraževanje, kar je prvi korak v smeri, da študentje že v času študija pridobivajo izkušnje. Kalin Golob (2012) opozarja še na prostorske težave fakultet, ki jih je prinesla reforma, pa na časovne in finančne okvirje, težko obvladljive in nepripravljene študente današnjega časa ter neizkušenost in neenakomerno porazdeljena ekspertna področja je za nas prostor univerzalni problem.

Ukvarjamo se s problematiko vpliva bolonjske reforme na prvo zaposlitev, zanima nas ali je bolonjska reforma izboljšala ali poslabšala možnosti za iskanje prve zaposlitve dodiplomskih diplomantov. Preučevati želimo iz razloga, ker je vedno več tistih, ki diplomirajo in se soočajo z iskanjem prve zaposlitve. V sledečem besedilu smo poiskali marsikatera mnenja in odgovore ter izkušnje, kako so se mladi znašli na trgu dela oziroma kako so se izognili

razmišljanju o trgu dela tako, da so se vpisali na podiplomski študij. Iz razloga, da dobimo čimbolj splošne podatke se v nalogi nismo ozirali na spol študentov. Osredotočili smo se na iskanje odgovorov na vprašanja, kako bolonjska reforma vpliva na iskanje prve zaposlitve dodiplomskih diplomantov med študijem ter kakšna je dejanska zaposljivost mladih, kakšne so strategije za iskanja prve zaposlitve.

Osrednja tema diplomske naloge je bolonjska reforma in ugotovitve, v kakšnem obsegu je prinesla dobre ali slabe izkušnje glede na prve zaposlitve diplomantov. Vodilo nas bo sledeče delavno vprašanje: Ali je bolonjska reforma pozitivno ali negativno vplivala na iskanje prve zaposlitve diplomantov?

Diplomska naloga je razdeljena na dva dela, na teoretični in raziskovalni del. Holistični cilj je pokazati in analizirati vpliv bolonjske reforme na iskanje prve zaposlitve diplomantov. Prvi del diplomske naloge je sestavljen iz analize sekundarnih virov, ki nam podaja osnutek o zgodovini bolonjske reforme, deklaracijah, ciljnih in njenih načelih. V ta del so vključene tudi kritike, katerim smo bili priča ob desetletnici reforme. Nadalje smo se lotili tematike zaposlovanja mladih. Osredotočili smo se na mlade in na možnosti za študentsko delo, na delodajalce in na velik problem brezposelnosti mladih. Analizirali smo strategije iskanja prve zaposlitve mladih in poiskali več programov, ki se s tem ukvarjajo. Drugi del diplomske naloge je nadaljevanje poti z izvedbo in analizo kvalitativne študije. V skladu s tem je bilo opravljenih trinajst intervjujev z mladimi diplomanti dodiplomskega študija, ki so govorili o svojih izkušnjah iskanja prve zaposlitve. Nekateri so se tega lotili že v času študija, drugi kasneje. V zaključku diplomske naloge bomo povzeli sklepne ugotovitve opravljene raziskave.

2 BOLONJSKI PROCES

Bolonjski proces je enotno prizadevanje mnogih evropskih držav (njihovih delavnih področij za izobraževanje), določenih vladnih in nevladnih mednarodnih organizacij za izobraževanje, akademskih institucij in različnih študentskih organizacij za usklajeno sodelovanje in standardizacijo pogledov pri reševanju izzivov, dilem in javnih problematik o bistvenih konceptih, strategijah in razvojnih politikah visokega šolstva v razsežnostih, ki jih zaznamujejo evropska združevanja, t. i. tranzicija v srednji in vzhodni Evropi ter svetovna globalizacija (Zgaga 2004, 11).

2. 1. Zgodovina ozadja bolonjskega procesa

Prve zametke pri uveljavljanju evropske meddržavne interakcije na področju izobraževanja lahko zasledimo med letoma 1971 in 1985. Od leta 1949 je pobudo prevzel Svet Evrope, katerega poglobilni cilj je bil zagotoviti spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Novembra 1971 so se prvič sestali ministri in ministrice za izobraževanje, aktivni ustvarjalci v Svetu Evrope. V sklepu so 6. junija 1974 definirali načela sodelovanja. Po letu in pol je bil vzpostavljen prvi delavni program in rekonstruirana komisija za izobraževanje. Začelo se je obdobje vzajemnih študijskih programov (predhodniki programov Erasmus), ustanovljena je bila tudi mreža Eurodyce (Eur-lex, 2015).

Sledilo je obdobje med letoma 1985 in 1992, ko je bila ustanovljena velika večina študijskih programov, namenjenih vzgoji in izobraževanju (na primer Erasmus in Lingua). Omenjena programa in še nekateri drugi so se združili v dva obširna programa imenovana Socrates in Leonardo da Vinci (Rodman 2008, 87).

Ob devetstoti obletnici ustanovitve bolonjske univerze je bilo leta 1988 srečanje v Bologni, na katerem so se sestali rektorji nekaterih evropskih univerz. Zbrani so se s podpisom zakonika Magna Charta Universitatum zavezali, da se bodo še naprej trudili za dobrobit avtonomnosti univerz ter neločljivost poučevanja in raziskovanja. Obvezali so se tudi, da se bodo prilagajali glede na spreminjajoče se potrebe in povpraševanje družbe ter ustvarjanje napredka v znanju. Aktivnosti, ki pospešujejo takšne usmeritve, naj bodo osredotočene na pospeševanje mobilnosti študentov, učiteljev in na izmenjavo informacij (Rodman 2008, 87).

Sledilo je obdobje med letoma 1992 in 2000, katero je težilo k dejavnostim na evropski ravni, ki usmerjajo stopnje v razvoju glede na znanje izvirajoče družbe. V tem obdobju je Evropska komisija izdala Belo knjigo o razvoju, konkurenčnosti in zaposlovanju (Commission of the European Communities 1993), sledila ji je še Bela knjiga o poučevanju in učenju (Commission of the European Communities 1995). V slednji je zapisano, da lahko izobraževanje in usposabljanje pripomoreta k blaginji učeče se družbe s ključnima rešitvama: prva je širok spekter znanja, druga pa usmerjenost v zaposljivost uporabnikov. Med petimi tendencami najdemo poziv k pridobivanju novega znanja z drugačnimi metodami priznavanja kompetenc in spretnosti, ter s podporo mobilnosti (Rodman 2008, 87).

V letu 1996, ki je veljalo za evropsko leto vseživljenjskega učenja, so bila področja usmerjena v povečevanje ozaveščenosti evropske javnosti o pomembnosti vseživljenjskega učenja. Prvotni namen je bil pospešiti sodelovanje s poslovnim svetom, predvsem s srednjimi in velikimi podjetji. Drug namen je bil omogočiti enake možnosti za izobraževanje vsem, ki so željni znanja. Leta 1997 sta Svet Evrope in UNESCO v Lizboni sestavila konvencijo o priznavanju visokošolskih kvalifikacij v evropski regiji (Zakon MKPVKE 1999).

V zgoraj omenjenem obdobju je nastala tudi sorbonska deklaracija, katero so podpisale Francija, Nemčija, Italija in Združeno kraljestvo, z namenom da bi iskali poti do harmonizacije evropskih visokošolskih sistemov preko oblikovanja skupnega referenčnega okvira. Deklaracija je podpirala primerljivost, mobilnost in fleksibilnost s ciljem večje zaposljivosti (Racke 2007, 6).

2. 2. Bolonjska deklaracija

Bolonjsko deklaracijo je ob nastanku, leta 1999 podpisalo 29 evropskih ministrov in ministric za šolstvo (med njimi tudi iz Slovenije). Velike zasluge za težnjo k skupnim ciljem je imel italijanski minister za izobraževanje, Luigi Berlinguer. Maja, leta 2007 se je krog podpisnikov povečal na 48. Ob podpisu so si zastavili skupne cilje s polnim upoštevanjem in spoštovanjem različnosti nacionalnih sistemov izobraževanja in univerzitetne avtonomije. V želji, da bodo do leta 2010 z medsebojnim sodelovanjem zgradili odprt evropski visokošolski prostor, ki bo evropskim študentom omogočil prosto gibanje in zaposlovanje. Cilje naj bi dosegli z različnimi ukrepi (MVZT 2015).

Bolonjska deklaracija je nastala na podlagi izzivov, opredeljenih v sorbonski deklaraciji. Prinesla je veliko inovacij v visokem šolstvu. S poglobitnim ciljem, da pospeši zaposlovanje je združila in konkretizirala interese, zapisane v dosedanjih deklaracijah. Želela je povečati obsežnost študija evropskih državljanov zunaj matične domovine, študiju skrajšati čas, povečati intenzivnosti študentov, omogočiti prosti pretok študentov in zaposlitev ter postaviti enoten sistem točkovanja posameznih predmetov (transforni kreditni sistem). S temi izboljšavami dosedanjega sistema naj bi tako državljani Evrope kot tudi ostali svet dobil večje študijske in zaposlitvene možnosti (Rodman 2008, 88).

Od podpisa bolonjske deklaracije naprej se je napredek na področju celovitega evropskega visokošolskega prostora večal s pospešeno hitrostjo. Recek (2007, 3) meni, da se je napredek glede na nacionalne sisteme razvijal prehitro. Bolonjska deklaracija je odprla mnoga področja za razvoj visokega šolstva, ki brez vzajemnega zaupanja prisotnih ne bi imela možnosti zaživeti. Ministri in ministrice držav podpisnic se sestanejo vsaki dve leti, da ocenijo dosežen napredek v posameznih državah. Skupaj se dogovarjajo o smernicah nadaljnega razvoja procesa in potrebnih novostih za uresničitev ciljev (MVZT 2015).

2. 3. Cilji bolonjske reforme

Osnovni cilji zapisani v Berlinski komunikaciji (MVZT 2015) so:

1. Zagotavljanje kakovosti visokega šolstva.
2. Sprejetje dvo- oziroma tristopenjskega sistema študija.
3. Pospeševanje mobilnosti študentov, akademskega in administrativnega osebja.
4. Vzpostavitev kreditnega sistema (ECTS) za vrednotenje študijskih obveznosti.
5. Priznavanje stopenj: sprejem sistema lahko prepoznavnih in primerljivih stopenj.
6. Aktivna udeležba visokošolskih zavodov, učiteljev in študentov v bolonjskem procesu in sodelovanje študentov pri upravljanju visokega šolstva.
7. Pospeševanje evropske dimenzije v visokem šolstvu.
8. Pospeševanje privlačnosti evropskega visokošolskega prostora.
9. Vseživljenjsko učenje.
10. Evropski visokošolski prostor in evropski raziskovalni prostor – dva stebra na znanju temeljne družbe.

Cilj bolonjskega procesa je izoblikovanje nove oblike problemsko naravnane študija, ki povečuje kakovost izobraževanja. Prednosti novo nastale študija (Boud in Felletti v Frigelj 2008, 148) so v tem, da je študij splošno bolj problemsko zastavljen. Študenti in študentke se že med študijem srečujejo z realnimi problemi. Bolonjska oblika študija od študenta zahteva samostojno učenje delov tematik s področja problema, zato nosi večjo odgovornost pri pridobivanju novih znanj in veščin reševanja aktualnih problemov. Študentu omogoča, da bo v prihodnje bolj gibljiv na svojem delavnem mestu. Cilj reforme je tudi študentovo pridobivanje novega znanja z lastnim delom ter po lastnih spoznavnih sposobnostih (Strmčnik v Frigelj 2008, 148).

2. 4. Implementacija načel

Implementacija načel bolonjskega procesa ima minimalno dve perspektivi. Prva perspektiva je na ravni države, pri kateri gre za izraženost načel v zakonih in predpisih. Druga perspektiva se navezuje na načela razumevanja zakonskih formulacij na ravni univerz. Država se postavi v izjemno konfliktno vlogo, ko se zaveže k uresničitvi bolonjskega načela, saj na eni strani spodbuja izboljšanje kakovosti izobraževanja, na drugi pa je zastopnica korporativnih interesov v razmerah globalizacije. Upravlja temeljno vlogo izobraževanja v globalizirani družbi. Avtonomija univerze ima tudi kontroverzno vlogo, saj mora varovati akademske standarde, da ne bi postala storitev gospodarstva in politike. Ima pomen ohranjanja rigidnosti za kvalitativne variacije. Analiza implementacije načel vodi v spoznanje, da potrebujemo visokošolsko izobraževanje v razmerah tranzicije bolj, kot sprejemanje seznamov kompetenc pristne rešitve, ki zahtevajo reflektiran pristop k implikacijam bolonjskega sistema (Kotnik 2006, 82).

2. 5. Kritika bolonjske reforme

Bolonjska reforma in cilji govorijo o prednostih sistema, med drugim tudi o primerljivosti študija, o problemsko zastavljenem študiju, o sprotnem opravljanju obveznosti in hitrejšem dokončanju študija. Reforma naj bi omogočila veliko več manevrskega prostora glede na izbiro predmetov, univerzalnega priznavanja nazivov pridobljenih doma in na tujem, prenosljivost opravljanja študijskih obveznosti, kakovost študija in kompatibilnost med univerzami. Vedno več je kritikov, ki kljub temu menijo, da je bolonjska reforma prinesla veliko slabega. Pojavile so se negativne posledice, do katerih je prišlo zaradi prilagajanja sistema.

Dr. Rastko Močnik (Mladina 2009) meni, da je celoten bolonjski proces velik napad na avtonomijo univerze v zgodovini, saj so jo sprejeli politični oblastniki. Študij oziroma univerzo so prvič podredili trgu dela, kapitalu. Podobnega mnenja je dr. Jože Mencinger (Mladina 2009), ki k Močnikovi argumentaciji dodaja, da je Slovenija podobno reformo skušala izpeljati že pred leti, vendar neuspešno. Poskusili so s stopenjskim študijem, usmerjenim izobraževanjem in skupnim jedrom univerz. Razlika, zakaj je bila bolonjska reforma sprejeta, naš primerljiv predlog pred leti pa zavrnjen, je v tem, da so naše reforme narekovale družbene potrebe, bolonjsko reformo pa je zahteval trg dela. Z obema se strinja tudi dr. Ivan Svetlik (Mladina 2009), ki meni, da v ozadju reforme ni interesa kapitala. Interes posameznika je v čim krajšem času priti do izobrazbe. Kritiki trdijo, da naj bi zaradi krajšanja izobraževalnih programov odpadlo tudi veliko teoretične snovi. Dr. Mihaela Koletnik opozarja na programsko binarnost, ki je prišla z uvedbo reforme. Do binarnosti je prišlo po spremembi zakonodaje ob uvedbi bolonjske prenove, ki je vplivala na trajanje in umestitev univerzitetnih študijskih programov. Visokošolski programi so bili zapostavljeni in prejšnja razlika med obema programoma se je tako izbrisala (Koletnik v Flander 2013, 22).

Temeljni cilj bolonjske reforme je, da evropski sistem postane konkurenčen ameriškemu. Mramor (Mladina 2009) meni, da je takšno razmišljanje napačno. Pravi, da ne moremo na eni strani zmanjšati bruto domačega proizvoda namenjenega visokemu šolstvu, po drugi strani pa pričakovati, da bomo dobili najboljše profesorje, ki se bodo lahko posvetili relativno malo študentom. Fakultete so se zaradi tega znašle v velikih finančnih težavah, ki posegajo v kakovost študijskega procesa. Avtor trdi, da je Slovenija z uvedbo bolonjskega procesa zgrešila evropske smernice. Prvi vzrok je, da je bila sprememba zakona oziroma sprejetje bolonjske reforme velika napaka. Drugi, da je bolonjski sistem že v začetku veljal za manj vrednega kot predhodni, saj se študentom starega sistema avtomatsko prizna letnik magistrskega študija, novodobnim bolonjskim diplomantom pa ne (Mladina 2009).

Raziskava Eurobarometrov 2007 je razkrila, da 49 odstotkov vprašanih profesorjev meni, da bodo študentje s končano prvo bolonjsko stopnjo našli primerno službo. Rešitev so videli v tem, da bodo študentje nadaljevali študij na magistrski stopnji in zaposlitev iskali nekoliko kasneje (Mladina 2009).

Na Radiu Študent je potekala konferenca z naslovom Kritika bolonjske reforme z elementi podjetniške naracije, v kateri je bilo govora o bolonjski prenovi. Poudarek je bil na glavni temi, ki so jo sami poimenovali Bolonija včeraj, danes, jutri. Rektor univerze v Ljubljani, Stanislav Pejovnik, je osvetlil probleme s katerimi se po njegovem mnenju srečuje univerza. Pravi, da če univerzi vzamejo trideset milijonov in rečejo, naj se znajdejo sami, potem ne poznajo delovanja visokega šolstva. Univerza v obdobju enega leta ne more narediti nič, če prej ni narejene zakonske osnove. Posameznik, ki se vpiše v program ima pravico, da dokonča program na katerega se je vpisal (Radio Študent 2012). Predsednik študentske organizacije, Mitja Urban, je na konferenci predstavil probleme z vidika študenta. Povedal je, da so študentje pričakovali nove zanimive vsebine, aplikativna znanja, sproten študij, primerljivost izobrazbe, zaposljivost, mobilnost, priznavanje neformalnega izobraževanja in njegovo kakovost. Pravi, da so se nekatere točke izpolnile, ampak v večji meri lahko govorimo, da se cilji niso uresničili. Študentje so dobili zgolj malo preoblikovane stare programe, teorijo brez prakse, kopičenje nepotrebnih obveznosti, neprimerljivost ravni in znanj, neopredeljene kompetence in nižje ravni izobrazbe, finančne ovire, vprašljivo vrednost diplom in instant programe ter nezmožnost kritičnega podajanja ocen (Radio Študent 2012).

Skupina Stvarnost, ki je sestavljena pretežno iz humanističnih študentov je posnela film z naslovom Resnica o visokem šolstvu – 2.del, v katerem na podlagi izkušenj kritično govorijo o bolonjski reformi. Film poroča o prihodu študentov na trg delavne sile in hladnem tušu za študente. Po njihovem mnenju naj bi bil to tudi razlog, zakaj študentje preživijo več časa v toplem socialnem zavetju in podaljšujejo študij. Mladi danes študij jemljejo kot hitro učenje in rutinsko pozabljanje, zato se vse več mladih oprime študija kot alternative brezposelnosti. Kritika pade tudi na povečanje pedagoškega dela, ki vodi v manj kakovostna predavanja. Bolonjski tip univerze proizvaja diplomante, ki so ustvarjeni po meri delodajalca – pripravljene na začasne zaposlitve (Mladina 2014).

Po zgoraj navedenih argumentih avtorjev je bolonjska reforma prinesla zmešnjavo v visoko in višješolski izobraževalni sistem, saj niti sistem 3+2, niti sistem 4+1 ne zagotavljata izpolnjevanja vseh desetih osnovnih ciljev hkrati. Po sprejetju reforme se je povečal obseg dela in nalog za profesorje in študente (Mladina 2009). Tako kot pravi študent Urban (Radio Študent 2012) je zaradi povečanjem dela začela trpeti kakovost študija. Podobno menita tudi Majerič in Kolenc (2007, 20) in sicer, da študij temelji na teoriji, ki v praksi ni učinkovita.

3 ZAPOS LJIVOST MLADIH

Za mlade diplomante je nadaljevanje izobraževanja odsev manjših možnosti na trgu delavne sile in ne odsev večjih možnosti v izobraževanju. Jasno je tudi, da pozno moderna ekonomija ne potrebuje toliko univerzitetno izobraženih mladih, kot jih nudi sistem izobraževanja. Neujemanje deprivilegira mlade diplomante in vzbuja slab občutek, da izobrazbe ne cenimo več. Izobrazba ni več pogoj za uspeh in, ker izobrazba ne vodi več do zagotovljene izobrazbe, mladi izgubljajo voljo do izobraževanja in vztrajajo v izobraževalnem sistemu, ker nimajo druge možnosti. Država ima tako težave z množicami pasivnih, nezainteresiranih študentov in študentk (Ule 2009).

3. 1. Mladi in trg dela

V zadnjem desetletju, se je položaj mladih diplomantov močno spremenil. Za privilegirano manjšino so spremembe dobre, saj so jim odprle možnosti za uspeh, kariero, boljši materialni standard in življenjski stil, ki si ga prej niso mogli privoščiti. Velik del mladih se spopada z negotovim delom, s podaljševanjem bivanja in odvisnosti od doma, s podaljševanjem izobraževalnih let in s fleksibilno podzaposlenostjo. Po koncu šolanja kljub temu redko dobijo delo, ki ustreza njihovim kvalifikacijam. Obsojeni so na najnižja plačila. Nizka cena dela mladih nagrajuje zaposlovalce in ne mladih (Ule 2009). Študijske programe bi morali snovati predvsem na osnovi zastavljenih učnih dosežkov, ki so med seboj prepleteni, povezani in vodijo do skupnega cilja – lažje vključevanje diplomantov na trg dela (Urbanc v Flander 2013, 6). S podaljšanjem izobraževanja se podaljšuje tudi obdobje (ekonomske in socialne) odvisnosti mladih od izvorne družine. V Sloveniji in tudi v Evropi so se zato razvile nasprotujoče zahteve, ki na eni strani želijo šolanje, na drugi pa samostojne odločitve (Ule 2008, 191). Pojav podaljšanja mladosti označuje števila let, ko se mladi pripravljajo na odraslost, kar pomeni krajši prehod iz izobraževanja v zaposlitev. Predstavlja tudi pojav prehoda iz ekonomske in socialne odvisnosti v osamosvojitve. Mladi s podaljšanjem mladosti parcialno nadomeščajo manjšo zastopanost v družbi (Ule 2008, 193).

Mladi na trg dela vstopajo po končanem študiju (če odmislimo študentsko delo), večina mladih začne z aktivnim iskanjem prve zaposlitve po dopolnjenem dvajsetem letu starosti, bolj izrazito v drugi polovici dvajsetih let. Raziskave iz leta 2011 kažejo, da med delavno aktivnimi skoraj ni mlajših od dvajset let. Dobrih trideset tisoč je delavno aktivnih in starih med 20 in 24 let, več kot 91 tisoč je starih od 25 do 29 let. Podatek se do danes ni bistveno

spremenil. Največji upad mladih na trgu dela je bil zabeležen takoj po nastopu krize, ko se je število aktivno delujočih študentov in študentk iz več kot 161 tisoč zmanjšalo za kar 23,6 % (ZRSZ 2013, 6–7). Ekonomska situacija Slovenije je bila neugodna in to velja še danes, saj je gospodarska kriza leta 2008 za polovico zmanjšala ekonomsko aktivnost. V prvih letih krize se je zmanjšalo povpraševanje po tujem blagu, najbolj prizadete so bile izvozne panoge. Slovenija je morala izvesti več reform, med drugim tudi trga dela, ki bi mladim omogočil bolj svetlo prihodnost (ZRSZ 2013, 3). Mladi so postali prioriteta pri politiki zaposlovanja, vendar se po raziskavah še vedno nahajajo v zelo slabem položaju. Stopnja brezposelnosti mladih še vedno čuti posledice krize. Delež brezposelnosti med mladimi s končano osnovno šolo se je leta 2013 gibal okrog 50 %, delež mladih s terciarno izobrazbo pa je znašal 13 % manj (Flere in drugi 2014).

Po končanem šolanju se diplomanti znajdejo na trgu dela in iščejo zaposlitev. Nekateri iskalci prve zaposlitve imajo srečo, da takoj po koncu šolanja neposredno preidejo v zaposlitev. Razlogi za takojšnji prehod so različni, bistvena sta dva; izrazito pomanjkanje točno določenega kadra s takšno izobrazbo na trgu delavne sile ali predhodno sodelovanje v času šolanja v podjetju (študentsko delo, praksa idr.). Diplomanti, ki na omenjen način ne najdejo prve zaposlitve, se praviloma prijavijo na Zavod (ZRSZ 2014, 18–19).

3. 1. 1. Študentsko delo

Študentsko delo je opredeljeno z 216. členom zakona o delavnih razmerjih (ZDR), kot začasno ali občasno delo dijakov in študentov. Delo lahko opravljajo dijaki, ki so dopolnili 15 let starosti, in študentje, ki na podlagi statusa študenta/študentke in napotnice pooblaščne organizacije opravljajo dejavnosti, v skladu s področja zaposlovanja (ZDR 2002).

Študentsko delo je najpogostejša in najbolj popularna možnost zaposlitve za tiste, ki usklajujejo študij in delo. Od študentov se pričakuje velik vnos truda in sposobnost za delo, ki ga želijo opravljati (znanje, prilagodljivost, kreativnost ipd.). Plačilo je kljub temu na nižji ravni, kot so pričakovanja. Podjetja in institucije, ki redno zaposlujejo mlade največkrat znižujejo stroške ali želijo od mladih inovacijske novosti. Raziskovalci delo prek študentskega servisa zaradi popularnosti uvrščajo v drugo skupino delavne sile, ki temelji na zniževanju stroškov delodajalca, saj delajo za relativno nizko plačilo (Ule 2009).

Za Slovenijo velja specifična značilnost, saj družbena in ekonomska dogajanja opazamo v odsevu mladinskega trga delavne sile, predvsem preko študentskega dela. Velika prilagodljivost zaposlovanja mladih, (pre)pogosta mobilnost med zaposlitvami in pogosta brezposelnost vplivajo na možnost za ekonomsko in socialno osamosvojitve mladih (Ignjatović 2002, 40). Začasna ali občasna študentska dela v Sloveniji zavzemajo 2–3 odstotke celotnega trga. Nekateri tako namesto brcanja žoge na bližnjem igrišču, s pomočjo študentskega dela preživljajo cele družine. Nekoč je veljalo, da so to začasna dela, saj nihče od delodajalcev ni razmišljal v smeri, da bi študente kasneje tudi zaposlil. Danes vemo, da to ni res, saj študentje zaradi dinamike izobraževanja in nujnosti lastne ekonomske neodvisnosti opravljajo vse več študentskega dela (Kutoš 2015).

3. 1. 2. Prostovoljstvo

Prostovoljstvo je delo, ki ga opravljamo za nekoga drugega. Za to delo se odločimo sami in v zameno zanj ne pričakujemo nobene koristi, razen pridobivanje vrednot. Lahko delamo v splošno družbeno korist ali pomagamo drugim ljudem. Študentje v času študija pridobivajo praktična znanja, ki jim jih v okviru študija primanjkuje. Prostovoljstvo pomaga pri razvoju velikega števila vrednot, kot so občutek za skupno dobro, solidarnost, zmožnost odločanja in sprejemanja različnosti (Gider 2010).

Ljudje se odločijo za prostovoljske dejavnosti, ki se jim zdijo smiselno povezane z njihovimi osebnimi vrednotami. Z namenom, da bi prispevali nekaj v, za njih, pomembno področje. Tako jih lahko motivira notranja motivacija ali zunanji aktualni dogodki, ki so jim priča. Prostovoljstvo je v bistvu nadstandard, ki ne rešuje preživetja in socialnih stisk, saj se z njim ne more ukvarjati študent, ki potrebuje denar. Kot prostovoljec namreč širiš svoje vrednote, kot so socialna mreža, osmišljaj družbeno življenje in s tem manjšaš občutek manjvrednosti (Lasbaher 2015).

Prostovoljstvo v zadnjem času narašča, čeprav je še vedno manj ovrednoteno, saj bi za izboljšanje tega potrebovali evidenco celotnega dela, ki ga dejansko opravijo prostovoljci. Trenutno povprečna angažiranost enega prostovoljca predstavlja 6,7 ur na teden. Študija primera o prostovoljstvu v Sloveniji je pokazala, da slovenska družba prostovoljska dela sprejema kot izredno pomembno vrednoto civilne družbe. S prostovoljno pridobljenimi izkušnjami namreč posameznik prispeva k družbeni blaginji. Vse skupaj pa se lahko beleži v neformalni indeks dodatnih vrednot s katerim lahko kasneje mladi dosežejo večjo možnost zaposljivosti, saj imajo prostovoljske delavne izkušnje (Hauptman 2011).

3. 2. Delodajalci

Delodajalci pravijo, da je danes iskana dobra delavna sila, ne glede na regionalne, nacionalne in druge meje. Od diplomanta se pričakuje znanje in kompetence, ki jih podjetje potrebuje (Kristl v Flander 2013,21). Kompetence med obema vrstama diplomantov so majhne, problem predstavljajo razdrobljene študijske ponudbe, številne prenove izobraževalnih sistemov in s tem povezani pridobljeni strokovni naslovi, zaradi česar se delodajalci težje odločajo pri zaposlovanju (Koletnik v Flander 2013, 22–23). Delodajalci se pritožujejo nad premajhno vključenostjo glede prenove nazivov, saj bi lahko visokošolskim institucijam pomagala do boljših rešitev (Štrbac Nemeč v Flander 2013, 37).

Iz stališča zaposlovanja bolonjskih diplomantov je nekaj besed spregovorila Vera Aljančič Falež iz podjetja Mercator. V podjetju so našli pozitivno lastnost krize, saj jim omogoča pridobivanje najkvalitetnejših kadrov. Povedala je, da iščejo predvsem najboljše študente generacije, ki so danes pripravljeni delati tudi za minimalno plačilo. Vodja enega izmed Mercator centrov in supermarketov je diplomirani ekonomist. Iz ekonomskega študija je prešel na trgovca. Povedati želi, da za delo v trgovini potrebujejo dobro izobražene ljudi, predstava, da diplomant ne more delati v trgovini je napačna. Diplomanti ne delajo zgolj v pisarnah, podjetja potrebujejo dobro izobražene ljudi tudi v logistiki. Potrebujejo ljudi, ki se bodo ukvarjali z najrazličnejšimi procesi. Diplomantom lahko zagotovijo službo, korist delodajalca pa so nižji stroški, saj najboljši diplomanti, kot iskalci prve zaposlitve prejemajo minimalno plačilo. Delodajalka pravi, da jim žal zmanjkuje denarja s katerim bi lahko nagrajevali in motivirali tiste najboljše. Problem se ne pojavlja zgolj pri delodajalcih, temveč je to problem naše družbe (Radio Študent 2012).

3. 3. Brezposelnost

Decembra 2012 je evropska komisija predlagala sveženj ukrepov za zaposlovanje mladih. Upoštevali so, da je brezposelnost mladih visoka in v mnogih državah Evropske unije še vedno narašča. Ukrepi temeljijo na obsežnem zaposlovanju in vključevanju mladih v številne predloge, med drugimi:

- Vsi mladi naj bi do dopolnjenega 25. leta starosti prejeli kvalitetno ponudbo za prvo zaposlitev ali možnost nadaljevanja izobraževanja ali pripravništvo v štirih mesecih po končanem uradnem izobraževanju (zagotovitev mladim).
- Mladim bodo posvetovanja z evropskimi socialnimi partnerji omogočila kakovostno pripravništvo, ki jim bo omogočilo pridobitev uporabne prakse v varnih pogojih.

- Izboljšanje usposabljanja z evropsko koalicijo ter predstavitev metod za zmanjšanje ovir mobilnosti za mlade (Eurostat 2015).

Prizadevanja za brezposelnost so se nadaljevala tudi leto kasneje, ko je Evropska komisija predstavila pobudo za zaposlovanje mladih. Namen le-te je bila podpora mladim v regijah, kjer je brezposelnost večja od 25 % in kjer se mladi ne izobražujejo, niso zaposleni ali usposobljeni za delo (Eurostat 2015). Brezposelnost mladih se je od leta 2007 drastično povečala, kar je Slovenijo znova premaknilo nižje po lestvici evropskih držav (Flere in drugi 2013). Stanje brezposelnosti med mladimi se je v času gospodarske krize še poslabšalo. Položaj mladih se slabša tudi v primerjavi z evropskim povprečjem (CEPYUS-FES 2014, 6).

Zaposlovanje mladih je pod svoje okrilje vzela Evropska komisija, zato so mladi postali prednostna skupina v marsikateri državi Evropske unije. Politika zaposlovanja se je spremenila v prid mladih, vendar se po statističnih podatkih še vedno nahajajo v zelo slabem položaju, saj je stopnja brezposelnosti med mladimi izredno visoka in vztrajno narašča. Do opaznejših razlik prihaja tudi med stopnjami brezposelnosti mladih, saj se razlikujejo glede na izobrazbo. Leta 2013 je delež mladih s končano osnovno šolo predstavljal 50 % brezposelnost, delež mladih s terciarno izobrazbo, ki najbolj narašča, 13 odstotkov (Flere in drugi 2014).

Mladi so med iskalci prve zaposlitve na trgu dela v najslabšem položaju. Preboj na trg dela je težaven, pogosto se srečujejo z diskriminacijo, poleg tega pa največkrat delajo v prekarnih oz. fleksibilnih zaposlitvah. V primeru krize in odpuščanja so študentje prvi, ki izgubijo zaposlitev. Položaj mladih diplomantov bi bil še slabši, če ne bi podaljševali študija oziroma bi bili v velikem številu vključeni v terciarno šolanje. Študij jim omogoča, da predstavljajo težave pri iskanju prve redne zaposlitve in ostanejo večni študent, ki opravlja študentsko delo (ZRSZ 2014, 18). Pomembno vlogo pri mladinski problematiki brezposelnosti igra študentsko delo, saj ta oblika zaposlitve predstavlja velik delež delavno aktivnih mladih. Delež se giblje med 30 in 45 %. Vsako spreminjanje obsega študentskega dela, spremembe zakona in letnega časa zelo vplivajo na stopnjo brezposelnosti (ZRSZ 2014, 29).

4 BOLONJSKI PROCES IN ISKANJE PRVE ZAPOSLOTITVE

4. 1. Strategije iskanja prve zaposlitve

V današnji družbi je prva služba pomembnejša, kot je bila nekoč. Danes je veliko težje priti do zaposlitve, saj zaradi hitrih sprememb, nepoznavanja trga, študija manj zaposljivih kadrov in različnih drugih dejavnikov služb ni veliko. Nekoč so se študentje izobraževali za delo, ki ga bodo kasneje opravljali, danes vemo, da to ni tako.

4. 1. 1. Laične strategije

Prva zaposlitev pomeni finančno neodvisnost od drugih. Pri iskanju prve zaposlitve navadno uporabimo eno izmed navedenih strategij, katere je povzela Tušarjeva (2015):

- veze in poznanstva (najpogostejša strategija iskanja prve zaposlitve). Splošno znano je, da imajo otroci tistih staršev, ki so na čelu podjetja ali organizacije delo že zagotovljeno. K zaposlitvi pripomorejo veze in poznanstva bližnjih in daljnih sorodnikov. Pomembno je, da si že v dobi izobraževanja oblikujemo široko mrežo vez in poznanstev (prijatelji, znanci, delodajalci ipd.), katera nam bi lahko prišla prav ob iskanju prve zaposlitve. Raziskave kažejo, da velika večina diplomantov dobi službo prav na takšen način. Diplomantom, ki teh poznanstev nimajo, predstavlja prva zaposlitev nekoliko večji problem.
- Honorarno delo (študentsko delo): je ena izmed strategij oziroma poti do prve zaposlitve. Podjetje v katerem smo opravljali delo, nas že pozna, pozna naše delavne navade, uvedlo nas je v delovni režim podjetja in nas naučilo kar prej nismo znali. Po končanem honorarnem ali študentskem delu podjetje lahko delavcu ponudi redno zaposlitev in tako vsi pridobijo. Delodajalec lahko v primeru, da sam ne potrebuje določenega kadra, diplomanta priporoči tudi komu drugemu.
- Prostovoljno delo v organizacijah: v Sloveniji to delo nima velike vrednosti. Povsem drugače velja za Ameriko, kjer je to zelo pogost proces. Prostovoljno delo pri nas ni zaživel, ker zaposleni za takšno delo ne dobivajo plačila, dobijo pa dragocene delavne izkušnje in reference, ki bi jih lahko uporabili kasneje v svoji poklicni poti. V Sloveniji prostovoljstvo enačimo s humanitarno pomočjo, čeprav je razlaga tega pojma drugačna. Prostovoljno delo je namreč to, da zaposleni opravlja delo, tako kot ga opravlja redno zaposlen posameznik. Edina razlika med njima naj bi bila v tem, da

za svoje delo ne dobi plačila. Po eni strani gre pri tej obliki dela za izkoriščanje ljudi, zato se te strategije poslužuje zelo malo ljudi.

- Klic v organizacijo, v kateri bi želeli delati: je ena izmed najbolj redkih in hkrati tudi agresivnih metod iskanja zaposlitve. Med iskalci (predvsem prve) zaposlitve ni najbolj priljubljen in se je posamezniki lotijo le v primerih, ko ne vidijo več druge izhodne možnosti. Posameznik, ki je pripravljen poklicati v organizacijo, se mora najprej o njej dobro pozanimati preko različnih virov. Pozanimati se mora ali organizacija sploh potrebuje nove ljudi. Pripravljen mora biti na to, da ga bodo zavrnil ali pa da bodo nad njegovim samozavestnim in odločnim klicem navdušeni.
- Prijava na oglas: je izredno pasiven način iskanja zaposlitve. Pri takšnem iskanju zaposlitve mora diplomant paziti na verodostojnost oglasov, ker se lahko hitro zgodi, da je ponujeno delo drugačno od dejanskega. To strategijo uporablja veliko posameznikov, vendar pri iskanju zaposlitve ni najbolj zanesljiva rešitev. Največkrat delodajalec na našo prijavo sploh ne odgovori, čeprav mu zakon to vелеva. Iskalci v upanju, da bodo dobili službo oziroma vsaj odgovor čakajo, čas pa neusmiljeno beži. Pri tej strategiji je priporočljivo, da napišemo več prošenj za različne oglase, saj nam to poveča možnost zaposlitve.
- Prijava na Zavod RS za zaposlovanje: je samostojna odločitev posameznika. V zgoraj naštetih strategijah se posameznik sam odloča, katero pot bo izbral, če nobena od poti ne uspe, ostane še strategija strokovne pomoči. Prijava na Zavod RS pomeni, da se diplomant prijavi na zavod, kjer mu bodo strokovnjaki pomagali poiskati ustrezno zaposlitev. Večina diplomantov, katerim ne uspe priti do prve zaposlitve po prvih, zgoraj navedenih strategijah, se odloči za prijavo na zavod. Kako hitro bo posameznik prišel do zaposlitve je odvisno od mnogih dejavnikov (Tušar 2015).

4. 1. 2. Lizbonska strategija

Lizbonska strategija, katere prvotni namen je rast in zaposlovanje mladih, je bila sprejeta leta 2000. Evropska unija se je v dogovoru zavezala, da bo do leta 2010 postala konkurenčna in dinamična ekonomija v središču sveta, ki bo temeljila na znanju. V dogovoru je bilo določeno, da bo unija naredila vse za socialne in ekonomske reforme članic držav. Strategije naj bi izvajali s pomočjo odprte metode, ki temelji na koordinaciji krmarjenja politik posameznih držav v EU. Napredek bi merili na raznovrstnih področjih, katera bi primerjali ter modernizirali glede na zastavljene cilje. Zgoraj omenjeno naj bi temeljilo na podlagi izmenjav

dobre prakse in izkušnjah članic evropskih držav (Evropa.gov.si, 2015). Sprejeli so skupne cilje, katerih bistvena prioriteta je ustvarjanje delavnih mest za mlade in dvig stopnje zaposlenosti na 70 %. Z vmesnim ciljem leta 2005, ko naj bi ta delež znašal 67 %. Poglavitni cilji so bili delujoč in polno enoten evropski trg, učinkovit in pregleden finančni trg, ustvarjanje prijaznega trga za (mala in srednja) podjetja, razvoj informacijske družbe, skupek makroekonomskih politik in vlaganje v izobrazbo ljudi, ki je pomembna za razvijanje aktivne in dinamične socialne države (Evropa.gov.si, 2015).

Evropski svet je ponovno zasedal par let kasneje, kjer so predstavili glavne rezultate in poročila Evropski komisiji. Rezultate so ocenili in predlagali štiri stebre Lizbonske strategije. Prvi steber temelji na vlaganju v znanost in inovacije, drugi na spodbujanju podjetniških zmogljivosti, tretji na spopadanju z izzivi globalizacije in demografskimi spremembami ter četrti steber za energetska politika. EU je stebrom dala prednost pred ostalimi cilji. Istega leta so v dogovor vstavili tudi akt, ki opozarja na to, da se mladim v roku šestih mesecev po nastopu brezposelnosti omogoči nov začetek (Evropska komisija 2012, 7).

Z dokumentom, ki poudarja zaposlitev mladih se je pojavilo še več drugih strategij. Prvi je bil konec leta 2001 z Belo knjigo o mladih. Knjiga je spodbujala države članice EU k homogenem sodelovanju pri oblikovanju jedrnih politik mladine. Na tej osnovi je leto kasneje Svet EU predstavil prvo pobudo za sodelovanje držav na tem področju. Sledilo je obdobje manjše angažiranosti z različnimi novimi strategijami in oprijemanje sedanjih ciljev. Trajalo je do leta 2009, ko se je vzpostavila Strategija EU za mlade, kjer so težili k vlaganju v mlade in h krepitvi njihove vloge ter položaja. Omenjena strategija je bila sprejeta za obdobje med letoma 2010 in 2018. Poudarja mladinsko politiko in potrebo po raziskavah ter sodelovanju med mladimi (Nogueira 2013).

Kljub vsemu naprezanju in željam EU, da bi se strategije začele izvajati v polni meri, se to ni zgodilo. Brezposelnost mladih in njihova problematika (tudi prve) zaposlitve se je z gospodarsko krizo od leta 2008 naprej še bolj poglobila. Ostale pobude so bile bolj okvirne narave, saj so predstavljale zgolj nujne ukrepe. Omenjena spoznanja je upoštevala Evropska komisija, ki je v ta namen pripravila strategijo imenovano Evropa 2020 (Evropska komisija 2012, 7).

4. 1. 3. Strategija Evropa 2020

EU si prizadeva premagati krizo, zato išče nove rešitve za razvoj konkurenčne ekonomije. Doseči želi višjo stopnjo zaposlenosti, predvsem mladih. Poglavitni cilji strategije so zagotavljanje pametne rasti (vlaganje v izobraževanje, raziskovanje in inovacije), trajnostna rast (prehod na nizko ogljično ekonomijo) in vključujoče rasti (ustvarjanje novih delavnih mest in zmanjševanje revščine). Za izpopolnitev teh ciljev je Evropska komisija oblikovala sistem gospodarskega upravljanja, s katerim je lažje uskladiti ukrepe EU in njenih članic (Evropska komisija 2015a).

V strategiji Evropa 2020 je opredeljenih pet ciljev za EU, ki jih morajo doseči do leta 2020. Značilnost ciljev temelji na pričakovanih dosežkih na najpomembnejših področjih ter preoblikovanja ciljev v nacionalne cilje, ki bodo državam pomagali doseči napredek. Cilji so med seboj koherentni in dopolnjujoči (na primer: višja stopnja izobrazbe v državi znižuje revščino). Značilnosti ne pomenijo delitve bremena, ampak so le skupek vodil, ki s pomočjo kombinacije nacionalnih in evropskih ukrepov omogočajo državam boljše pogoje. Cilji Evropa 2020 so:

- da Evropa doseže 75-odstotno zaposlenost aktivnega prebivalstva, starega med 20 in 64 let,
- da država nameni 3 odstotke BDP za naložbe v raziskave in razvoj,
- da se za 20 % zmanjša izpust toplogrednih plinov, za 30 % poveča energija iz obnovljivih virov in za 20 % poveča energetska učinkovitost,
- da države dosežejo delež, ki bo predstavljal manj kot 10 % mladih, ki bodo prezgodaj opustili šolanje in vsaj 40 % oseb med 30. in 40. letom starosti z visokošolsko izobrazbo,
- da bo vsaj 20 milijonov manj revnih in socialno ogroženih prebivalcev (Evropa 2020, 2015a).

V želji po večji zaposljivosti mladih so na novo določili veliko politik za zmanjševanje brezposelnosti. V zakup so vzeli tudi to, da bodo članice samoiniciativno spodbujale mlade za vstop na trg dela. Ena izmed najbolj pomembnih pobud je bila Mladi in mobilnost (Evropska komisija 2010, 13–14). Evropska komisija je nekaj let kasneje predstavila tudi prednostne naloge, s katerimi bi države članice lažje zmanjšale brezposelnost mladih in jim olajšale

prehod iz izobraževanja na trg delavne sile. Lotili so se tudi projekta imenovanega Projekt za mlade, ki je bil sprejet leta 2011 (Evropska komisija 2012, 7). Projekt je bil naravnani na podlagi Mladi in mobilnost, katerega so osvežili in realizirali glede na aktualno stanje. Ciljna skupina tokratnega projekta so bili brezposelni mladi, predvsem tisti, ki so opustili šolanje in diplomanti, ki so ravnokar diplomirali in potrebujejo prve delavne izkušnje. Določili so kriterije izvajanja in prevzeli pobudo črpanja sredstev za potrebe izvajanja iz Evropskega socialnega sklada (European Commission 2015a).

Stopnjo brezposelnosti mladih je v Sloveniji pod povprečjem EU. Od države se v prihodnje pričakuje, da bo stopnjo lahko še dodatno zmanjšala. Leta 2013 je delež brezposelnosti znašal 10,1 %, leto kasneje 9,7 %. V aktualnem letu delež predstavlja 9,4 %, za prihodnje leto pa EU napoveduje, da bo Slovenija delež brezposelnosti mladih zmanjšala na 9,2 % (European Commission 2015b).

4. 1. 4. Prva zaposlitev EURES

Razlog za projekt Tvoja prva zaposlitev EURES se navezuje na pomoč pri poklicni mobilnosti mladih, da bi zapolnili prosta delavna mesta in podprli mlade skupine. S projektom se mladim ponudi pomoč pri iskanju prve zaposlitve v državah članicah EU. Vsaka članica se lahko odloči ali bo program izvajala ali ne. Zаметki projekta so se začeli pojavljati že leta 2012, z namenom, da bi do leta 2014 pomagali vsaj 5.000 mladim do prve zaposlitve. Projekt je začel uradno delovati leto dni kasneje (Evropska komisija 2015b). Uradni nosilec je takrat postal švedski zavod za zaposlovanje, kot partner v projektu pa se mu je pridružil Zavod RS za zaposlovanje. Projekt pokriva vse države članice EU, Norveško in Islandijo (ZRSZ 2015).

Projekt deluje tako, da si program prizadeva poiskati delavno mesto, pripravništvo in vajeništvo kandidatom, starim največ 35 let. Dejavnosti izvaja konzorcij, ki ga vodijo službe EURES, v njem sodeluje sedem držav. Projekt prejema finančna sredstva iz sklopa EURES, Programa za zaposlovanje in socialne inovacije. Denar prihaja do programa preko letnih javnih razpisov. Leta 2014 je prvi razpis razpolagal s 6,9 milijona evrov. Izbrana sta bila dva projekta in med njiju je bila razdeljena omenjena vsota. Njune aktivnosti so se začele februarja 2015. V letu 2015 je nov razpis razpolagal s približno 8 milijonov evrov, zaključil se je 26. junija 2015 (Evropska komisija 2015b).

Iskalcem zaposlitve se zagotovi finančno podporo, ki jo lahko uporabijo za potne stroške zaposlitvenega razgovora, stroške selitve ob zaposlitvi, stroške priznavanje izobrazbe, stroške jezikovnega tečaja ali za stroške selitve mladih s posebnimi potrebami. Glavni pogoji za finančno podporo so starost do 35 let, državljanstvo EU, Norveške ali Islandije, zakonit prebivalec ali prebivalka, ki išče zaposlitev. Kandidati morajo biti pripravljene spreminiti državo bivanja za najmanj šest mesecev, za polni ali minimalno polovični delavni čas, za pot na razgovor ne smejo prejeti druge finančne podpore (ZRSZ 2015).

V projektu Tvoja prva zaposlitev EURES lahko sodelujejo tudi mala in srednje velika podjetja, ki želijo zaposliti iskalca prve zaposlitve (diplomanta) iz druge države. Prejmejo lahko podporo za uvajanje v delo, jezikovni tečaj ter administrativno in namestitveno podporo diplomanta. Glavni pogoji za podjetje, ki lahko sodeluje pri projektu so: da ima več kot 250 zaposlenih, podjetje mora biti ustanovljeno ali registrirano v EU, na Norveškem ali Islandiji, sedež mora imeti v Švici ali Liechtensteinu, diplomantu mora ponuditi vsaj 6-mesečno pogodbo o zaposlitvi, zaposliti ga mora za polni ali polovični delavni čas, izpolnjevati davčne zakonodaje države, izplačevati plačo in zagotavljati delavne pogoje (ZRSZ 2015).

5 KVALITATIVNA RAZISKAVA ISKANJA PRVE ZAPOSLOTITVE

5. 1. Metodologija

Izvajanje kvalitativne raziskave empiričnega dela diplomske naloge je potekalo v avgustu 2015 in predstavlja trinajst strukturiranih polzaprtih intervjujev. Vzorčni intervju je priložen v prilogi. Pridobljeni so bili na vzorcu posameznikov, ki so bili ali so še iskanci prve zaposlitve na trgu delavne sile. V vzorec raziskave je vključeno deset žensk in trije moški, stari od triindvajset do triintrideset let. Sedem od teh posameznikov se je po zaključeni prvi stopnji bolonjskega sistema odločilo nadaljevati študij na podiplomskem študiju, pet se jih je takoj zaposlilo, eden zaposlitev še išče. Intervjuvanci se med seboj bežno poznajo, razlikujejo se po starosti, spolu, izobrazbi, študijski smeri, univerzi kjer so študirali in trenutnem statusu na trgu. V raziskavo so bili vključeni preko poznanstev. Intervjuji so služili kot podlaga za pripravo konkretne analize aktualnega stanja na trgu delavne sile, zato je bila želja pridobiti več mnenj. Iz tega razloga smo skušali nagovoriti vsega skupaj petintrideset oseb in od tega dobili trinajst intervjujev. Odzivnost je bila 27 %. Sleherni intervju je bil opravljen individualno, vsak v obsegu pol ure. Intervjuji so bili zabeleženi in kasneje pretipkani za potrebe sociološke analize.

Vprašalnik je sprva zajemal osnovne podatke intervjuvane osebe. Sledila so konkretna vprašanja, ki so se nanašala na posameznikovo odločitev glede izbire študijskega programa, mnenja o bolonjski reformi in vpliva na prvo zaposlitev diplomantov. V odgovorih smo ponujali dve možnosti odločitve, na primer ali je bolonjska reforma dobra ali slaba, nato pa dali intervjuvancu možnost odločitve ter ga spodbujali k argumentaciji. Vprašalnik je obsegal vprašanja glede strategij iskanja prve zaposlitve in načinov, zakaj so se intervjuvanci odločili zanj. Namen tega dela intervjuja je bil pridobiti individualna mnenja in opise izkušenj iz trga dela, kateremu so bili priča. Intervjuvanci so odgovarjali na vprašanja zakaj so se ali niso zaposlili po končanju prve bolonjske stopnje. Dva izmed intervjuvancev sta diplomirala po staremu sistemu, zato sta se vzdržala tega odgovora. Intervjuja smo upoštevali zato, da dobimo tudi drugačen pogled in lahko primerjamo različne možnosti in mnenja o iskanju prve zaposlitve. Zanimalo nas je, če so kdaj razmišljali o odhodu v tujino in, če poznajo različne projekte, ki jim pri tem lahko pomagajo. Namen tega dela je bil, da ugotovimo splošne dejavnike, ki bi lahko dodatno prinesli k širini iskanja prve zaposlitve. Vprašalnik se je zaključil z mnenji o odgovornosti za nastalo situacijo in visoki brezposelnosti mladih.

Sklepna analiza intervjujev je bila opravljena po prepisu vseh zapisov. Prepisi pogovorov so bili smiselno urejeni ter analizirani glede na odgovore. Zbori podatkov so bili artikulirani glede na določeno vprašanje in pojavljanje podobnega mnenja. Nepomembni in neargumentirani deli so bili namensko izpuščeni. Po določanju definicij, združitvi istih pojmov in sorodnih kategorij je sledila analiza razčlenbe posameznih kategorij. Analiza podanih odgovorov, razlike v njih in podobnosti so navedene v sklopu predstavitve rezultatov.

Nekaterim osebam s katerimi smo opravili intervju smo dopustili, da so zraven izbire enega izmed alternativno ponujenih odgovorov podali tudi svoje mnenje o problemu (Bučar in drugi 2002, 33). Drugje smo jim zastavili takšna vprašanja, da smo z njimi pridobili odgovore primerne za analizo. Opozoriti je potrebno, da je popolna objektivnost opravljene kvalitativne študije nemogoča, saj so rezultati relevantni (Mesec 1998, 29).

5. 2. Predstavitev in interpretacija rezultatov analize

5. 2. 1. Predstavitev vzorca

V raziskovalnem delu diplomske naloge je bilo zajetih trinajst mladih, ki so po dokončani prvi stopnji izobraževanja postali iskalci prve zaposlitve. Deset oseb je bilo ženskega spola, ostale tri pa moškega spola. Devet intervjuvancev je po dokončani dodiplomski stopnji nadaljevalo študij na podiplomskem študiju, večinoma so iskali prvo zaposlitev kot študentsko delo. Dva sodelujoča sta se po končanem staremu programu takoj zaposlila, medtem ko je diplomirani ekonomist po bolonjski stopnji še vedno iskalec prve zaposlitve. Vsi intervjuvanci so se pred kratkim znašli v situaciji iskanja prve zaposlitve ali možnostjo nadaljevanja študija. V nadaljevanju bomo lahko zasledili zakaj so se odločili za to pot. Vzorci in izkušnje v vzorcu se zelo razlikujejo, saj se razlikujejo tudi poklicne in socialne razmere. Vzorec po bolonjskem sistemu zajema diplomantko sociologije in interdisciplinarnega družboslovja (UN), dve diplomirani inženirki medijskih komunikacij (UN), diplomanta in diplomantko ekonomije (UN), diplomantko socialnega dela (UN), diplomantko tržnega komuniciranja (UN), študentko enovitega magistrskega študija farmacije, diplomirano fizioterapevtko (VS), magistrico medijskih komunikacij in magistra inženirja strojništva. Po starem programu so v vzorec zajeti diplomiran informatik (VS) in diplomirana ekonomistka (UN). Trije iz vzorca so študentje Univerze v Ljubljani, deset jih študira na Univerzi v Mariboru. Večina je svojo prvo zaposlitev iskala že v času študija, različna študentska dela. Skoraj vsi, ki so nadaljevali študij

na podiplomskem študiju so se za to odločili z razlogom, ker so bili kot iskalci prve redne zaposlitve s končano prvo stopnjo bolonjskega procesa neuspešni. Intervjuvanci, ki so pristali na intervju so bili v času izvajanja stari med triindvajset in triintrideset let. Vsi so bili v obdobju parih let vključeni v iskanje prve zaposlitve, v vlogi študentskega dela ali iskanja prve redne zaposlitve kot diplomanti.

5. 2. 2. Izbira študija

Pri prehodu iz študija v zaposlitev ali že pri vmesni študentski zaposlitvi veliko vlogo igra študij, ki ga posameznik izbere. Na izbiro študija so intervjuvane osebe gledale zelo različno, saj so v vzorcu zajeti številni različni študijski programi, ki so jih osebe obiskovale ali jih še obiskujejo. Ravno iz tega razloga je prišlo do velikih razlik med odgovori. Velika večina se je sama odločila za študij, ki ga je dokončala. *"Izbral sem študij informatike, ker me je to področje zanimalo,"* (Tušek 2015, 33 let) pravi bivši študent informatike, ki je svoje želje tudi uresničil. Podobno razmišljanje smo lahko zasledili tudi pri veliki večini ostalih odgovorov. Patricija je medtem upoštevala tudi stroške želje in pravi takole: *"Socialna delavka sem si želela postati že od malih nog. Delo z ljudmi me je vedno privlačilo"* (Rajh 2015, 23 let). Motiv je lahko tudi sklepanje kompromisov in prilagajanje interesov sebi in drugim, razmišlja univerzitetna diplomirana sociologinja in interdisciplinarna družboslovka: *"Name so vplivali sovrstniki, natančneje sošolke iz srednje šole. Skupinsko smo se vpisale štiri sošolke, zato niti nisem šla na nobene druge informativne ure"* (Maksić 2015, 25 let). Izmed teh štirih, ki so se vpisale skupaj na fakulteto je samo intervjuvanka dokončala študij in ga nadaljevala v drugi smeri, ker po zaključeni prvi bolonjski stopnji ni dobila službe. Problema navezanosti na druge in izbire študija zaradi njih ni izpostavil noben drug. Nekateri drugi so izpostavili, da so še preden so se vpisali na študij vedeli, da potrebujejo izkušnje: *"Ta študij sem izbrala za to, ker mi omogoča apprenticeship program – kombinacija študija in zaposlitve"* (Ornik 2015, 25 let), je že pred vpisom v program o svoji prihodnosti razmišljala ena izmed intervjuvank. Na razpotju se je znašla tudi Mihela: *"Izbrala sem študij fizioterapije, saj sem kot športnica imela že dosti terapij. Faks je bil izreden, v Murski Soboti, kar pomeni, da sem bila blizu doma in sem lahko trenirala in študirala hkrati"* (Planinšec 2015, 23 let). Druge je za študij in smer študija navdušil kateri izmed staršev: *"Na mojo izbiro je vplival predvsem oče, ki me je navdušil nad strojništvom in splošno tehniko. Posledično sem želel postat uspešen inženir strojništva. Za študij strojništva sem se odločil tudi zato, ker mi je predstavljal izziv in me je delo veselilo"* (Štefane 2015, 24 let). Dobili smo veliko enakih odgovorov v smislu, da so

študij izbrali zaradi tega, ker jih je program pritegnil, ker jim je delo, ki ga bodo opravljali vseč ali ker jih je ta smer zanima že od malih nog. Univerzitetna diplomirana ekonomistka je poleg vsega tega izpostavila še nekaj drugega: *"bližina fakultete"*, (Hren 2015, 26 let). Zanimivo je, da nihče ni izpostavil, da si je izbral študij glede na iskanost poklica, ali ker se zaveda, da ima večje možnosti za prvo zaposlitev po končani bolonjski stopnji.

5. 2. 3. Bolonjska reforma

Uvedba bolonjskega sistema je bil eksperiment, brez kakršnega koli vmesnega prehoda. Iz starega sistema je bil brez uvajanja uveljavljen nov, bolonjski program. Prve generacije študentov so bili poskusni eksperiment, del eksperimenta v katerem se niso znašli niti profesorji. Po deskriptivnem delu sodeč se stroka bolj ali manj strinja, da je bolonjska reforma katastrofalna. Diplomantov z bolonjsko reformo je preveč, tisti, ki diplomirajo pa so slabše zaposljivi kot kolegi, ki so diplomirali po starem sistemu. Z vidika biti uspešen in gledati na reformo iz pozitivnega stališča je zelo težko, saj prevladuje poplava informacij, katere so v veliki večini negativno nastrojene. Pred letom dni, ko so pisali ogledalo bolonjskemu sistemu ob desetletnici izvajanja v Sloveniji, niso pretirano ovinkarili, da gre za proizvodnjo (pre)velikega števila diplom. To so bile besede stroke, o mnenju so bili povprašani tudi intervjuvanci, ki so sami šli skozi bolonjski proces. Ena izmed intervjuvank je svoje mnenje o bolonjskem sistemu izrazil takole: *"Menim, da je dober, saj se je skrajšal čas študija, s tem pa je odpadlo tudi nekaj nepomembnih predmetov,"* (Tušek 2015, 33 let) to je tudi edini kandidat, ki se ni šolal po tem sistemu. Ena izmed intervjuvank, ki je diplomirala po starem sistemu se je mnenja vzdržala, saj sistema ne pozna dovolj dobro. Pet posameznikov in posameznic se je strinjalo, da je bolonjska reforma slaba, to so znali tudi argumentirati. Argumenti študentke magisterija inženirstva medijskih komunikacij: *"Reforma je slaba, ker lahko vsak diplomira,"* (Koležnik 2015, 24 let) z njo se strinja tudi diplomantka fizioterapije: *"Bolonjska reforma je slaba, saj je v študij do diplome krajši in manj vreden kot je bil nekoč"* (Planinšec 2015, 23 let). Podobnega mnenja je tudi magistrica Špela: *"Menim, da je bolonjska reforma slaba, ker imajo študentke/študenti manj znanja, ko dokončajo študij"* (Bezget 2015, 26 let). Vse tri so mnenju, da je bolonjska reforma slaba, dodale vsaka svoj argument, zakaj so takšnega mnenja. Šesti intervjuvancev meni, da ima tudi novi sistem prednosti. Študent doktorskega študija na Fakulteti za strojništvo v Mariboru, zaposlen kot asistent v laboratoriju se je opredelil takole:

Osebnostno menim da je bolonjska reforma prinesla pozitivne in negativne spremembe. Pozitivne spremembe so te, da smo študij modernizirali, pri čemer smo (če sodim po naši fakulteti) implementirali kar nekaj novih znanj s področja strojništva. Z bolonjsko reformo na nekakšen način poenotili študijske program po evropskih fakultetah s čimer so se bistveno izboljšale možnosti mobilnosti študentov. Slaba lastnost (zelo slaba) je ta, da smo v približno enakem časovnem obdobju, ki je predviden za študij, povečali število predmetov in zmanjšali njihov obseg. Po domače to pomeni, da današnji študijski programi ponujajo ogromno različnih znanj, vendar v zmanjšanem obsegu (Štefane 2015, 24 let).

Podobna razmišljanja so se pojavila še pri nekaterih drugih sodelujočih, študentka MBA študija mednarodnega poslovanja je opozorila na enega izmed vidikov, kaj se je še dogajalo ob uveljavitvi sistema: *"Hkrati je bil uveden ocenjevalni sistem učiteljev, ki so zato postali popustljivi z namenom pridobivanja višjih ocen s strani študentov"* (Ornik 2015, 25 let). Na splošno je bilo čutiti nezadovoljstvo v odgovorih in vsi, ki so izrazili mnenje so se najprej osredotočali na slabosti. Najpogostejša kritika leti na račun premalo delavnih izkušenj (prakse) v času študija, preveč predmetov in hkrati premajhen obseg prakse, premalo znanja s katerim so z bolonjsko diplomom poslani na trg delavne sile.

5. 2. 4. Strategije iskanja prve zaposlitve

Strategij za iskanje prve zaposlitve je veliko in tako so se tudi posamezniki tega lotili na najrazličnejše načine. Razlogi, zakaj so iskali delo so različni. Sedem se jih je zaposlilo v isti smeri kot je potekal njihov študij, en je bil zaposlen v podobni stroki v kateri je doštudiral, dva sta zaposlitev našla drugje. Sklepamo lahko, da se izobražujemo za to, kar bomo v prihodnosti delali, javna statistika pa ljub temu kaže drugače. Večina navaja, da so se zaposlili zaradi potrebe po denarju in izkušnjah: *"Prva zaposlitev je bil KMŠ, ker sem rabila denar, ni pa bilo v moji smeri. Šlo je za kratkotrajno delo, približno en mesec"* (Maksić 2015, 25 let), prav tako je razmišljala tudi Vesna: *"Delala sem zaradi izkušenj in denarja"* (Prapotnik 2015, 24 let) in Špela: *"Prvo delo sem iskala zaradi potrebe po denarju in izkušnjah"* (Bezget 2015, 26 let).

Pri mnenjih o strategijah in pomembnosti socialnih mrež z namenom, da prideš do prve zaposlitve so si večinoma vsi sodelujoči enotni. Malo je bilo takšnih, ki prvega kontakta v želji po zaposlitvi niso iskali med poznanstvi. Nekaj se jih je tako prvič zaposlilo, tudi diplomantka ekonomije po starem sistemu: *"izkoristila sem vse veze in poznanstva, ki jih*

premorem sama in tudi moji bližnji z namenom, da čimprej dobim kakršno koli redno službo" (Horvat 2015, 28 let), potem ko je odkrito priznala, da ji kaj drugega niti ni preostalo. Najprej je delo iskala preko Zavoda za zaposlovanje, vendar neuspešno. Drugi so se najprej lotili preverjanja socialnih mrež in eden izmed treh enoznačnih odgovorov je bil: *"Posebne strategije nisem imel. Delo sem poiskal med deli na študentskem servisu"* (Abraham 2015, 28 let). Trije intervjuvanci so se iskanja prve zaposlitve lotili samoiniciativno preko portalov, ki oglašujejo posredništvo med iskalci zaposlitve in ponudniki. Diplomirana fizioterapevtka se je iskanja prve zaposlitve lotila tako: *"Moja prva zaposlitev je delo, ki ga opravljam sedaj, to je pripravništvo. Najprej sem zbirala informacije o institucijah, ki ponujajo to vrsto zaposlitve in nato zaprosila zanj. Iskala sem po naboru informacij na fakulteti in internetu, ter preko poznanstev"* (Planinšec 2015, 23 let). Dva sodelujoča sta prvo zaposlitev dobila preko fakultete in še to zgolj naključno. Študentka enovitega magistrskega študija še nikoli ni iskala zaposlitve.

5. 2. 5. Zaposlitev ali študij po dokončanju dodiplomske bolonjske stopnje

S stališča iskanja in nadaljevanja študija po končani prvi dodiplomski stopnji je zanimiva tudi primerjava razlogov posameznikov za iskanje ali nadaljevanje študija. Vsi se zavedajo, da je z novo diplomo težko priti do takojšnje prve zaposlitve, predvsem težko je mladim, ki so iz procesa izobraževanja šele prišli in imajo na trgu delovne sile malo izkušenj. Največ kritik se zato pojavlja na račun premalo ur prakse in možnosti za pridobivanje izkušenj tekom študija. Večina se je zato iskanja lotila že samoiniciativno, v času študija. Sodelujoči prepoznavao problem v sistemu, ki omogoča hiter dostop do diplome in manj praktičnega dela. Najpogostejši motiv, zakaj so se sodelujoči odločili nadaljevati študij je bilo zavedanje, da so z doseženo diplomo težko zaposljivi. Vedenje, da njihova znanja niso tako kompatibilna, kot bi bila, če bi študirali po starem sistemu, ter da jim sam sistem takšno delovanje omogoča.

Stališča posameznikov, zakaj so se odločil študirati na podiplomskem študiju in niso prešli na trg delavne sile so različni, večina jih teži k tem, da bodo z višjo stopnjo izobrazbe bolj zaposljivi. Tako pravi tudi Primož: *"Po mojem mnenju inženir s šesto stopnjo izobrazbe, ki jo je pridobil s študijem po bolonjski reformi preprosto ni kompetenten na tržišču. Da lahko inženir kvalitetno opravlja svoje delo in pridobiva reference večjih vrednosti potrebuje kvalitetno osnovo, ki jo s triletnim študijem nikakor ne more pridobiti"* (Štefane 2015, 24 let), ki se je po končani podiplomski stopnji zaposlil kot asistent v laboratoriju na strojni fakulteti. Monika se ni zaposlila iz sledečega razloga: *"Šla sem študirat naprej, ker je butasto, da bi plačevala za študij. Prav tako sem zaradi statusa lahko sodelovala na več projektih oziroma*

na več stvareh kot bi lahko, če ne bi več študirala" (Koležnik 2015, 24 let). Njena kolegica na fakulteti se je za nadaljevanje študija odločila z razlogom: "Zato, ker takrat še ni bilo trga za mojo izobrazbo. Pa tudi zato, ker po očetu prejemam pokojnino in jo bom prejerala dokler bom študirala oz. dokler ne dopolnim 26 let. Tako imam svoj finančni prihodek in ne obremenjujem matere" (Prapotnik 2015, 24 let). Katja je svojo odločitev, da nadaljuje študij namesto da se zaposli argumentirala takole: "Ker so možnosti z mojo dokončano smerjo pravzaprav zelo slabe. Nisem pedagoška smer, po delu ni povpraševanja, zato študiram na drugi smeri, ker bom imela potem, upam, da večje možnosti" (Maksić 2015, 25 let). Diplomiran ekonomist je videl izziv in motivacijo nadaljevanja študija nekje drugje: "Sem ambiciozen in mnenja, da sem sposoben še več" (Abraham 2015, 28 let). Podobno razmišljajo tudi ostali sodelujoči, le da so se zaposlili. Diplomirana fizioterapevtka je takoj po koncu dodiplomskega študija našla zaposlitev v pripravništvu. Tjaša se je v času študija udeleževala nešteti sejmov, o svoji prvi zaposlitvi pravi takole: "Delodajalec me je po sejmu poklical in mi predlagal delovno mesto v sektorju, ki me je zelo zanimal" (Ornik 2015, 25 let). Takšne sreče ali naključja ni bilo moč zaslediti pri ostalih intervjuvancih. V večini so bili vsi mnenja, da je sistem naravnano tako, da jim po dokončanju dodiplomske bolonjske stopnje ne nudi dovolj znanja, primerne zaposlitve ali, da so zmožni doseči še kakšno stopnjo več. Zaposlitev vseh intervjuvancev ni bila prioriteta, ampak so se prilagodili sistemu, ki jim je omogočil nadaljevanje študija.

5. 2. 6. Pogledi v tujino

V vzorcu je sodelovalo trinajst mladih ljudi, trije nikoli niso razmišljali o odhodu v tujino. Preostalih deset je o odhodu razmišljalo ali pa so tja že odšli. Pri tem je najpoglavitejši razlog nezadovoljstvo s trenutnim ekonomskim stanjem Slovenije in aktualno socialno situacijo, kateri smo priča. Večina želi čimprej v tujino, dva intervjuvanca tam že aktivno iščeta zaposlitev, ena intervjuvanka je medtem že odšla. Preostali se v tujini vidijo v bližnji prihodnosti. Večina bi rada dala priložnost domačemu okolju, pri čemer seveda prosto izražajo nezadovoljstvo s stanjem zaposljivosti in možnosti v Sloveniji. Pogledi na tujino in želja po odhodu tja se med intervjuvanci razlikuje. Pri veliki večini sodelujočih je moč opaziti visoko stopnjo idealizacije tujega, takšnega mnenja je tudi Primož: "Ljudje iščejo priložnosti za uspeh v tujin, kjer so možnosti za zaposlitev boljše. Dokler v naši državi ne bomo povečali obsega industrije bo problem bega možganov vselej prisoten" (Štefane 2015, 24 let). Razlog, zakaj si študentka enovitega magistrskega študija želi oditi v tujino: "Bolj zaradi izkušenj. Želim se vrniti domov, če bom to storila. Torej beg v tujino za kratek čas ali pa sploh ne" (Čačilo 2015, 25 let). Diplomirana komunikologinja na Fakulteti za družbene vede je že v

času študija izkoristila Erasmus izmenjavo, prakso v tujini in se vpisala na podiplomski študij v Francijo. Tjaša o razlogih in načrtih še preden je začela študirati:

Že ob vpisu na fakulteto sem se pozanimala o možnostih izmenjav – FDV pri temu ponuja res dobro izbiro. Leto študija sem tako opravila v tujini po Erasmus programu takoj, ko je bilo to možno, v 2. letniku. Individualno sem nato našla 2 praksi in poletno poslovno šolo na Kitajskem. Danes živim v Franciji in imam v tujini skupno že tri leta delovnih izkušenj. Tujina me je pritegnila predvsem zaradi kvalitetnega študijskega sistema, vendar tudi zaradi utrjevanja znanja tujih jezikov (Ornik 2015, 25 let).

Preostali sodelujoči niso imeli tako do potankosti izdelanih načrtov za prihodnost in so o tujini zgolj razmišljali. Mnenja o mnogih projektih, ki omogočajo raznorazne izmenjave so deljena. Nekateri jih poznajo, spet drugi ne vedo skoraj nič o njih. Pogledi o odhodu v tujino se med intervjuvanimi osebami razlikujejo. Ena sodelujoča je imela že vnaprej pripravljen načrt, drugi o tujini razmišljali kot o idealiziranem pobegu, tretje tujina ne zanima. Največ je takih ki, kot pravi Primož: *"O tem razmišljam ves čas"* (Štefane 2015, 24 let), vendar se še niso pripravljene podati čez mejo zaradi takšnih in drugačnih motivov.

5. 2. 7. Mnenja o tem kdo je kriv za nastalo situacijo

Mnenja o krivcih za nastalo situacijo in visoko število brezposelnih mladih so obširna, tako kot je obširen vzorec. Pet sodelujočih meni, da je kriva država in njen sistem: *"Kriva je država in bolonjska reforma, ker imamo preveč univerzitetnih diplomantov"* (Bezget 2015, 26 let). Diplomantka fizioterapije vidi težave druge in pravi: *"Odgovoren je sistem v državi, saj je to začaran krog, ki dopušča, da so starejši vedno dlje na delavnem mestu. Razlog je v nizkih penzijah, zaradi katerih se ne odločajo za pokoj. Posledično ni več dodatnih delavnih mest za mlade"* (Planinšec 2015, 23 let). Primož, ki je dokončal dodiplomski in podiplomski študij in se zaposlil v šolstvu pravi:

Osebno menim, da je za nastalo situacijo kriv nekompetenten kader pomembnih položajev (management podjetij, vlada Republike Slovenije), ki so sprejeli preveč napačnih odločitev. Prva težava je pri usmerjenosti slovenske industrije, predvsem v storitvene in proizvodne dejavnosti. Druga težava, ki je trenutno zelo aktualna, je pretiran vpliv političnih lobijev v slovenski industriji. Podjetja pomembne strateške odločitve ne sprejemajo objektivno temveč jih sprejemajo v skladu s političnimi smernicami (spomnimo se prodaje Mercatorja in propad Tovarne Avtomobilov Maribor (TAM) (Štefane 2015, 24 let).

Najbolj celovito in realno je zaključila Vesna, ki pravi:

Mislím, da smo odgovorni vsi. V prvi vrsti država s sprejetjem reforme, ker so želeli doseči neke spremembe, samo zato da bi bili enaki EU. Kriva je država z univerzami in podjetji, ker se ne znajo/nočejo dogovoriti in si prisluhniti o morebitnih predlogih in izboljšavah. Krivi smo tudi študentje sami, ker se tiho pritožujemo, namesto da bi jasno in glasno povedali, da želimo spremembe na boljše (Prapotnik 2015, 24 let).

5. 3. Bistvene ugotovitve

Intervjuji, ki so bili opravljeni v raziskovalnem delu naloge, so vsebovali različne tematske sklope, ki so bili prilagojeni teoretičnem delu ter raziskovalnim tezam. Sodelujoči so v različnem razponu delili svoje poglede, prepričanja in izkušnje s prehodom na prvo zaposlitev, študentsko delo ali delo po končani prvi dodiplomski stopnji. Prehod se je podaljšal, saj ga spremljajo družbeni dogodki in spremembe, ki smo jim bili priča ob menjavi šolskega sistema. Značilnosti posameznih odločitev za prvo zaposlitev se razlikujejo glede na posameznikove potrebe, domače okoliščine, izbiro študijskega procesa in posameznikove prioritete. Glede na študije in raziskave je nemogoče posploševati ali se zanašati na nizko vzorčne poglede, omogočen je zgolj bolj poglobljen in osebni vpogled v težaven življenjski prehod.

Bolonjska reforma je na prvo zaposlitev vplivala tako, da so študentje primorani doživeti izkušnje s prvo zaposlitvijo že med študijem. Tisti, ki dokončajo prvo dodiplomsko stopnjo se zavedajo, da jim ta ne omogoča zaposlitve. Sistem, ki ga reforma dopušča jih pripelje do odločitve za nadaljevanje študija na podiplomskem študiju. Sklepamo lahko, da je dodiplomski študij lahek in dostopen, ter da je podiplomski študij samo podaljšanje statusa zaradi ne obetajočih se razmer na trgu delavne sile. Sodelujoči izberejo študij zaradi najrazličnejših motivov. Eni zaradi družbe, drugi se odločijo na podlagi tega kaj jih veseli, spet tretji kombinirajo študij s čim drugim. Bolonjska reforma je omogočila krajši študij in hkrati uveljavila dejstvo, da so diplome manj ovrednotene pri delodajalcih. Študentje so zato že v času študija primorani iskati oziroma se lotevati strategij za iskanje prve zaposlitve. Mladi nato zaključijo prvo dodiplomsko stopnjo in se zavedo nezavidljivih razmer na trgu delavne sile. Največ sodelujočih se iz tega razloga tudi odloči za nadaljevanje študija ali pa razmišljajo o idealiziranem odhodu v tujino. Nad nastalo situacijo se pritožujejo vsi, krivi smo navsezadnje sami, ker ne naredimo nič, da bi bilo drugače.

6 ZAKLJUČEK

Vsak poseg v področje izobraževanja je delikaten, kaj šele reforma le-tega. Preplet mnogih vidikov pusti dolgoročne posledice. Navadno se nove reforme izpeljejo po korakih, s seboj prinesejo določeno število praks, ki so didaktično in časovno določene ter nove kadre in prekvalifikacijo starih. Snovni vidik bolonjske reforme je tako prinesel nove kurikularne vsebine, prav tako je didaktično metodični vidik prinesel nove poglede na izobraževanje. Upoštevati moramo preplet pravnega vidika, ki je pokrpal na eni strani velike luknje starega sistema in hkrati naredil nove, zaradi katerega lahko določeni profesorji celo izgubijo delavno mesto. Navsezadnje ne smemo pozabiti niti na časovni vidik in družbo v kateri se izvajajo nove reforme. Nobena reforma ne more izpolniti vseh zahtev h katerim teži na začetku. Uvedena je bila nova reforma, medtem ko stara še dolga leta ni bila zaključena zgodba.

Bolonjska reforma je študijski proces, katerega v Sloveniji izvajamo dvanajsto leto. Pojavil se je kot zelo opevana izboljšava starega sistema, v smislu, da bodo diplomanti bolj interdisciplinarno razgledani, imeli več znanja in prakse. Po ciljih sodeč, da bo reforma izboljšala kakovost visokega šolstva, poenotila sistem študija z evropskim, pospešila mobilnost študentov in osebja, vzpostavila enoten kreditni sistem študijskih obveznosti, povečala možnost sodelovanja študentov pri upravljanju visokega šolstva, pospešila evropske perspektive in dimenzije ter vseživljenjsko učenje. Na znanju temelječe družbe je bila bolonjska reforma zelo smiselna, če ne celo nujna. Reforma je v veliki meri prinesla to, da se mladi že v času študija zavedajo, da pred vstopom na realni trg dela potrebujejo izkušnje. Študijski proces, kljub navedbam ciljev reforme, izkušenj ne zagotavlja. Vedno več mladih si zato svojo prvo zaposlitev išče v smislu študentskega dela.

Prehod iz študija v zaposlitev igra veliko vlogo v posameznikovem življenju, tako kot tudi izbira študija. Sodelujoči so na izbiro gledali zelo različno, odgovorov je bilo toliko, kolikor je bilo intervjuvanih oseb. Na izbiro je vplivalo ogromno dejavnikov. Od odločitve, ker jih to področje zanima, do tega, ker se je tja vpisala družba. Sodelujoči so tako izbirali študij na podlagi samostojne odločitve, zaradi zanimanja za področje študija, ki ga ta omogoča ali zaradi otroških želja in zunanjih dejavnikov (družba). Nekateri so imeli že vnaprej ustvarjene načrte kako pridobiti izkušnje zaposlitve pred samim študijem. Drugi so se za študij odločili

zato, da so lahko kombinirali šport in študij. Tretje so navdušili in usmerjali starši. Med sodelujočimi ni bilo enoznačnega motiva odločitve za izbiro študija.

Na raziskovalno vprašanje, tj. ali je bolonjska reforma pozitivno ali negativno doprinesla k iskanju prve zaposlitve diplomantov, bi lahko odgovorili, da je bolonjska reforma prinesla pozitivne in negativne spremembe. Pozitivne so te, da smo študij modernizirali, pri čemer smo implementirali kar nekaj novih znanj z različnih področij. Z bolonjsko reformo smo prav tako bistveno izboljšali mobilnost študentov in osebja. Slaba lastnost je, da smo v približno enakem časovnem obdobju, ki je predviden za študij, povečali število predmetov in zmanjšali njegov obseg. Študentje po bolonjskem sistemu pridobijo oziroma spoznajo veliko različnih interdisciplinarnih znanj, hkrati pa nimajo dovolj časa, da bi ta znanja osvojili v celoti. Po koncu študija površno naučen diplomant vstopa na trg dela brez kakršnih koli izkušenj iz delavnega področja. Bolonjska reforma je tukaj pozabila na uporabnost teoretskega znanja, ki ga pridobijo študentje. Saj so namesto, da bi študiju dodali praktično usposabljanje, odvzeli celovitost. Bolonjska reforma je iz tega razloga negativno vplivala na iskanje prve zaposlitve med mladimi študenti, saj delodajalci raje zaposlijo tiste, ki so študirali po staremu sistemu, saj imajo več znanja in izkušenj.

Raziskovalni del naloge teoretskemu delu ponuja vpogled v težave in izkušnje, s katerimi so se srečali mladi diplomanti. V sklopu raziskovalnega dela študije je bilo tako izraženo veliko nezadovoljstvo z izvedbo bolonjske reforme in možnostjo za prvo zaposlitev diplomantov. Mnenje večine je, da so študentje v študentske delu izigrani, saj delodajalci v tem primeru študentom izplačujejo manjše stroške kot redno zaposlenim. Kaj je torej prinesla bolonjska reforma? Veliko število diplomantov, ki so primorani iskati prve delavne izkušnje in zaposlitve v času študija. Analiza kaže, da so se vsi študentje zavedali, da dodiplomski študij proizvaja manj zaposljiv kader, kot ga je proizvajal star študijski sistem.

7 LITERATURA

1. Abraham, Rok. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 14. avgust.
2. Bezget, Špela. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 8. avgust.
3. Bučar, Bojko, Zlatko Šabič, Milan Brglez in Monika Kalin-Golob. 2001. *Navodila za pisanje : seminarske naloge in diplomskega dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
4. Center za raziskovanje postjugoslovanskih družb CEPYUS in Friedrich Ebert Stiftung FES (CEPYUS-FES). 2015. *Mladina 2013. Življenje v času deziluzij, tveganja in prekarnosti*. Dostopno prek: <http://www.mss.si/sl/novice/1055/2014/mladina-2013---zivljenje-v-casu-deziluzij-tveganja-in-prekarnosti> (24.julij 2015).
5. Commission of the European Communities. 1993. *Growth, competitiveness, employment: the challenges and ways for ward into the 21st century*. Dostopno prek: http://europa.eu/documentation/official-docs/white-papers/pdf/growth_wp_com_93_700_parts_a_b.pdf (4. julij 2016)
6. --- 1995. *Teaching and learning: toward a learning society*. Dostopno prek: http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf (4. julij 2016)
7. Čačilo, Tina. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 15. avgust.
8. Eur-lex. 2015. *Bologna reform*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/bologna> (18. julij 2015).
9. European Commission. 2015a. *Youth Opportunities Initiative*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1006&langId=en> (29. julij 2015).
10. --- 2015b. *Europe 2020 in Slovenia*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-your-country/slovenija/countryspecificrecommendations/index_en.htm (29. julij 2015).
11. Eurostat. 2015. *Statistics Explained*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics/sl (24. julij 2015).
12. Evropska komisija. 2010. *Sporočilo komisije: Evropa 2020-strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast. COM (2010) 2020 konč.* Dostopno prek: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SL_ACT_part1_v1.pdf (29. julij 2015).
13. --- 2012. *Delavni dokument služb komisije: spremni dokument k Predlogu za priporočilo Sveta o vzpostavitvi jamstva za mlade (2012)*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9222&lanId=sl> (27. julij 2015).

14. --- 2015a. *Prednostne naloge. Evropa 2020*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_sl.htm (28. julij 2015).
15. --- 2015b. *Tvoja prva zaposlitev EURES*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=993&langId=sl> (30. julij 2015).
16. Evropa.gov.si 2015a. *Lizbonska strategija*. Dostopno prek: <http://www.arhiv.evropa.ukom.gov.si/si/strategija-evropa-2020/lizbonska-strategija/> (27. julij 2015).
17. --- 2015b. *Cilji Lizbone 2000*. Dostopno prek: <http://www.arhiv.evropa.ukom.gov.si/si/strategija-evropa-2020/lizbonska-strategija/cilji-lizbone-2000/index.html#c57> (27. julij 2015).
18. Flander, Alenka, Mitja Urbanc, Jernej Pikalo, Danijel Rebolj, Stojan Sorčan, Marja Medved, Julijana Kristl, Mihaela Koletnik, Andrej Sotlar, Roberto Biloslabo, Iztok Arčon, Majda Kralj, Jelena Štrbac Nemeč in Igor Jesih. 2013. *Bolonja po Bolonji: popotnica ob 10-letnici prenove študijskih programov v Sloveniji*. Ljubljana: Študentska organizacija Slovenije: Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.
19. Flere, Sergej, Rudi Klanjšek, Miran Lavrič, Andrej Kirbiš, Marina Tavčar Kranjc, Marko Divjak, Tjaša Boroja, Barbara Zagorc in Andrej Naterer. 2014. *Slovenian Youth 2013. Living in times of disillusionment, risk and precarity*. Maribor, Zagreb: CEPYUS, Friedrich-Ebert-Stiftung.
20. Frigelj, Jožica. 2009. *Kot don Kihot boj*. Šolski razgledi LX (20): 5.
21. Gider, Ksenija. 2010. *Prostovoljstvo zaradi referenc ali zato, ker želimo pomagati*. Študent. Dostopno prek: <http://www.student.si/preberi-si/aktualno/prostovoljstvo-zaradi-referenc-ali-zato-ker-zelimo-pomagati.html> (3. junij 2016).
22. Hauptman, Gabrijela. 2011. *Spodbujanje prostovoljnega dela v lokalnem okolju*. Ljubljana: Zavod RIC.
23. Horvat, Maja. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 17. avgust.
24. Hren, Barbara. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 16. avgust.
25. Ignjatović, Mirosljub. 2002. *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delavne sile*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. Kalin Golob, Monika. 2012. *Uvajanje bolonjskih programov 1. Stopnje in ukrepi za njihovo kontinuirano izboljševanje – primer FDV UL*. Ljubljana: FDV-VRP V5 – 1017.
27. Koležnik, Monika. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 10. avgust.

28. Kotnik, Rudi. 2006. Konceptualne dileme implementacij načel bolonjskega procesa. *Sodobna pedagogika* 1 (4): 82-99.
29. Kristl, Julijana, Mojca Juriševič, Marijana Šoukal-Ribičič, Jana Pucelj, Margareta Vrtičnik, Zoran Trošt, Vojteh Cestnik, Eva Repe, Katja Cerjak, Nina Tomažič, Matej Majerič in Marko Kolenc. 2007. *Smernice za praktično usposabljanje na Univerzi v Ljubljani*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
30. Kroprivnik, Samo. 2012. *Analiza implementacije bolonjskega procesa v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. Kutoš, Darko. 2015. *Zakaj ministrstvo za delo še naprej zlorablja študentsko delo?* Dostopno prek: <http://damijan.org/2015/01/27/zakaj-ministrstvo-za-delo-se-naprej-zlorablja-studentsko-delo/>(31. julij 2015).
32. Lasbaher, Andrej. 2015. *Prostovoljstvo je nadstandard družbe*. Dostopno prek: <http://andrejlasbaher.si/index.php/2015/11/13/tjasa-arko-slovenska-filantropija-prostovoljstvo-je-nadstandard-druzbe/> (3. julij 2016).
33. Maksić, Katja. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 7. avgust.
34. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
35. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. 2015. *Bolonjski sistem*. Dostopno prek: http://www.arhiv.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/visoko_solstvo/bolonjski_proces/vsebina/(19. julij 2015).
36. Mladina. 2009. *Bolonjska reforma kot eksperiment*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/media/objave/dokumenti/2011/11/17/izobrazevanje_avgust08.pdf (20. julij 2015)
37. --- 2014. *Resnica o visokem šolstvu*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/165555/resnica-o-visokem-solstvu-2-del/> (21. julij 2015).
38. Nogueira, Ana-Maria. 2013. *Kratki vodič po Evropski uniji: Mladi*. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/sl/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.5.html (27. julij 2015).
39. Ornik, Tjaša. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 12. avgust.
40. Planinšec, Mihela. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 11. avgust.
41. Prapotnik, Vesna. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 8. avgust.
42. Racke, C. 2007. *Studyingthe Bologna Process as emerging international regime*. Predavanje na konferenci AdvancingtheEuropeanEducation Agenda, Bruselj in Leuven.

43. Radio Študent. 2012. *Kritika bolonjske reforme z elementi podjetniške naracije*. Off poročilo. 15. november.
44. Rajh, Patricija. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 13. avgust.
45. Rodman, Karmen. 2008. *Bolonjski proces po letu 2010 ali konec začetka*. Univerza na Primorskem, Slovenija (3) 85-98.
46. Štefane, Primož. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 18. avgust.
47. Tušar, Vesna. 2015. *Strategije iskanja prve zaposlitve*. Povzeto po predavanjih Sama Pavlina asist. na FDV: Krepitev poklicnih kompetenc in iskanja zaposlitve.
48. Tušek, Marko. 2015. Intervju z avtorico. Maribor, 12. avgust.
49. Ule, Mirjana. 2008. *Za vedno mladi?* Socialna psihologija odrasčanja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
50. --- 2009. *Forever Young (Bob Dylan)*. Dostopno prek: <http://csp.fdv.si/blog/mirjana/2009/03/08/forever-young-bob-dylan/> (30. julij 2015).
51. Zakon o delavnih razmerjih. 2002. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije 42. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200242&stevilka=2006> (31. julij 2015).
52. Zakon o ratifikaciji konvencije o priznavanju visokošolskih kvalifikacij v evropski regiji. (MKPVKE MP 14/99). Dostopno prek: http://www.arhiv.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_visokosolstvo/zakonodaja_VS/konv_prizn_ERegiji.pdf (18. julij 2015).
53. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. 2013. *Mladi in trg dela*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/_files/4809/mladi_in_trg_dela.pdf (2. avgust 2015).
54. --- 2014. *Strokovna izhodišča za leto 2015*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/_files/6551/strokovna_izhodišca_za_leto_2015.pdf (31. julij 2015).
55. --- 2015. *Tvoja prva zaposlitev EURES*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/eures/tvoja_prva_zaposlitev_eures (30. julij 2015).
56. Zgaga, Pavel. 2004. *Bolonjski proces: oblikovanje skupnega evropskega visokošolskega prostora*. Center za študij edukacijskih strategij. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

PRILOGE

Priloga A: Intervju

Osnovni podatki: ime in priimek, starost, spol, stopnja izobrazbe (stari ali bolonjski program), trenutni status, zaposlitev

1. Kateri študij si izbral/izbrala, kaj je vplivalo na tvojo odločitev in zakaj si odločil/odločila ravno za ta študij?

2. Ali meniš, da je bolonjska reforma dobra ali slaba?

3. Kako, kje in zakaj si iskal/iskala prvo zaposlitev? Ali je bila zaposlitev v isti smeri kot tvoj študij?

4. Kakšne so bile tvoje strategije iskanja prve (študentske ali redne) zaposlitve?

5. Zakaj se nisi/si zaposlil po koncu prve bolonjske stopnje?

6. Ali si kdaj razmišljal/razmišljala o odhodu v tujino in različnih projekti, ki omogočajo beg možganov?

7. Kdo meniš, da je odgovoren za nastalo situacijo in tako visoko brezposelnost mladih?